

SUMMARY

Sopotnycka O. The results of monitoring and prospects for improvement of readiness of future physical culture teachers for coaching activities in team sports.

The author proves that the coach is a leading figure in the sport, which is essential for modern sporting activities. The coach determines the efficiency and effectiveness of all sporting activities. During the training there is an active interaction with the trainer athlete athletes together, the athlete and the team, the team and the coach. The coach is a manager, who creates the team and educates athletes. The article describes general approaches to the essence and content of future physical training teachers for coaching activities. Determined that the structure of professional readiness to of students of faculty of physical education, who are preparing for the coaching in team sports, includes motivation, scientific, theoretical, practical, physiological and physical components. Motivational components reveals the attitude of students to the future of the coach. Scientific theoretical component provides a thorough knowledge of the organization of the training process in playing sports. The essence of the practical component of readiness of future teachers of physical training to coaching activities is the availability of existing professional skills. Great value in preparedness for future teachers of physical training to coaching activities have psychophysiological components, which we understand as a whole system psychophysiological personality traits of a coach (memory, attention, operational thinking). The physical component of readiness for professional coach team sports include health and physical development. For the coach his physical form is crucial. The results of the monitoring study of formation of future physical training teachers coach's practical skills on affirmative phase of the experiment. Students were given a developed comprehensive questionnaire that included 13 questions open and closed. The author during the pilot study, along with the questioning graduate students conducted a survey of coaches (27 respondents) of team sports (volleyball, basketball, handball and football), working in the sports school and educational institutions t. Ternopil and Ternopil region, training sports teams

Prospects of improvement of future teachers of physical education to the coaching of team sports through the introduction of pedagogical conditions and structural and functional model.

Key words: readiness, coaching activities in team sports, readiness components, monitoring of skills, perspectives of improving readiness.

УДК 371.315.6:51

Г. А. Стадник

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

САМОСТАВЛЕННЯ ЯК ФАКТОР САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

Стаття містить результати дослідження самоставлення як фактора самореалізації професійно-творчого потенціалу майбутніх практичних психологів. Розглянуто сутність поняття «самоставлення», структуру даного явища, проаналізовано психологічні особливості самоставлення студентів V і VI курсів спеціальності «Практична психологія». Доведено, що при досить розвинутих властивостях самоставлення студентів-випускників, деякі його особливості потребують більш високого рівня розвитку, що можливо досягнути завдяки спеціальній психокорекційній та розвивальній роботі в період навчання в університеті, а також ефективній роботі психологічної служби ВНЗ.

Ключові слова: особистість, потенціал, самосвідомість, самооцінка, саморозуміння, самоствавлення, самоінтерес, самоповага, самоприйняття, саморегуляція.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства завданням вищої школи є концентрація уваги на кожну особистість з метою створення умов для розвитку й самореалізації її вмінь і здібностей, формування її професійно-творчого потенціалу. Для вищих навчальних закладів, які готують майбутніх практичних психологів, першочерговим завданням є підготовка фахівця, здатного до постійного особистісного та професійного самовдосконалення.

Розвиток професійно-творчого потенціалу майбутніх практичних психологів – це свідомий, цілеспрямований процес підвищення особистістю власної професійної компетентності й розвитку професійно значущих якостей у відповідності до зовнішніх соціальних вимог, умов професійної діяльності та власних цілей і програм розвитку.

Особливо актуальною в процесі самореалізації професійно-творчого потенціалу майбутнього фахівця постає проблема розвитку самоствавлення студента – майбутнього практичного психолога. Прийняття й розуміння психологом себе дозволить йому ставитися до клієнтів без зайвих почуттів (злоба, страх, заздрість тощо); з безумовним прийняттям, повагою та любов'ю.

Аналіз актуальних досліджень. Самоствавлення розглядається нами в контексті проблемисаморозуміння як його емоційний компонент. У структурі саморозуміння нами було виділено 4 компоненти:

- 1) когнітивний (самопізнання);
- 2) емоційний (ставлення до себе);
- 3) мотиваційний (самоінтерес);
- 4) поведінковий (дії, пов'язані з розумінням себе).

Дослідники самоствавлення пов'язують даний феномен із самосвідомістю, самопізнанням і саморегулюванням. Так, Л. Г. Терлецька зазначає, що емоційно-ціннісне ставлення особистості до себе виникає на основі переживань, включених у раціональні моменти самосвідомості. Саме взаємодія самопізнання й самоствавлення утворює кожен акт самосвідомості. Завершальною сходинкою цілісного процесу самосвідомості є, на думку автора, саморегулювання особистістю складних психічних актів діяльності й поведінки [9, 24].

Розвиток самоствавлення – це складний процес формування різних установок, почуттів, ставлень до себе, починаючи з народження людини й до самого кінця життя, процес, який завжди залишається відкритим, незавершеним, проблемним. Складним та неоднозначним є і саме поняття самоствавлення і його структура. Одні дослідники характеризують самоствавлення як підклас соціальної установки (Н. І. Сарджвеладзе), інші – як компонента самосвідомості (І. І. Чеснокова, С. Р. Пантілеєв) [4; 6].

Різні складові в структурі самоствавлення відмічають низку зарубіжних і вітчизняних психологів. Наприклад, Н. І. Сарджвеладзе, А. В. Захарова говорять про когнітивний та афективний компоненти самоствавлення [2; 6]; Б. С. Братусь – про його ціннісну та операціонально-технічну структури [1, 148]; С. Р. Пантілеєв – про оціночну й емоційно-ціннісну підсистеми само ставлення [4, 31]. К. Роджерс поділяє ставлення до себе на самооцінку (оцінку себе як носія певних властивостей і достоїнств) і самоприйняття (прийняття себе як унікальної індивідуальності, яка володіє не тільки гідністю, але і слабкостями й недоліками). Оціночна й емоційно-ціннісна підсистеми ставлення до себе принципово різні за своїм змістом [5, 43].

Метою даної статті стало вивчення психологічних особливостей самоствавлення студентів – практичних психологів як фактора самореалізації професійно-творчого потенціалу майбутніх фахівців.

Методи дослідження. При дослідженні самоствавлення нами була застосована методика самовідношення В. В. Століна [8, 67] та опитувальник особистісної орієнтації Е. Шострома [5].

Дослідження було спрямоване на вивчення психологічних особливостей самоствавлення майбутніх практичних психологів, які навчаються на V і VI курсах СумДПУ імені А. С. Макаренка за спеціальністю «Практична психологія». В експерименті взяли участь 30 студентів (15 студентів V курсу і 15 студентів VI курсу (магістратура), з них 4 хлопців та 26 дівчат.

Виклад основного матеріалу.

Таблиця 1

Результати дослідження самоствавлення студентів V і VI курсів спеціальності «Практична психологія» за методикою В. В. Століна

Шкали	Низький %	Середній %	Високий %
Самоповага	10	45	51
Аутосимпатія	9	39	52
Очікування позитивного ставлення інших	1	20	79
Самоінтерес	1	33	66
Самовпевненість	3	17	80
Ставлення інших	2	20	78
Самоприйняття	6	22	72
Самокерованість	4	82	14
Самообвинувачення	19	56	25
Самоінтерес	0	40	60
Саморозуміння	10	80	10

Аналізуючи результати табл. 1., можна зробити висновок, що у студентів-випускників переважає середній рівень самокерованості, самообвинувачення та саморозуміння.

Найнижчі показники отримала шкала «саморозуміння», лише 10 % високий рівень саморозуміння, проте 80 % – середній, і лише 10 % мають низький рівень розвитку цієї якості особистості.

Також низькі показники має шкала «самокерованість», тут лише 14 % студентів мають високий рівень самокерованості, а 82 % – середній.

Слід відмітити й позитивні тенденції в розвитку самоставлення студентів – майбутніх практичних психологів: високі показники отримали шкали «самоприйняття» – 72 % студентів мають високий рівень цієї якості самоставлення, також – «самовпевненість» – відповідно 80 %, «ставлення інших» – 78 %, «самоінтерес» – 66 % і 60 %, а також «очікування позитивного ставлення інших» – відповідно 79 %.

Таблиця 2

Результати дослідження самоставлення студентів V і VI курсів за опитувальником особистісної орієнтації Е. Шострома

Шкали	Рівень		
	Низький %	Середній %	Високий %
Sav(цінність самоактуалізації)	30	30	40
Ex (Екзистенціальність, гнучкість поведінки)	15	25	60
Fr (реактивна чуттєвість, емпатичність)	30	54	16
S (спонтанність)	20	30	50
Sr (самоповага)	30	15	55
Sa (прийняття себе)	16	46	38
Nc (природа людини)	20	65	15
Sy (цілісність)	20	65	15
A (прийняття агресії)	30	50	20
C (здатність до близьких контактів)	22	18	60

Аналізуючи дані табл. 2, можемо констатувати, що найбільш розвинутими є гнучкість поведінки (60 % студентів з високим рівнем даної якості), самоповага (55 % – відповідно) та здатність до близьких контактів (60 % студентів також мають високий рівень розвитку цієї властивості).

Також переважає високий рівень за шкалою «цінність самоактуалізації» – 40 % і у шкали «спонтанність» – 50 % відповідно. Але слід відмітити, що 30 % студентів мають низький рівень самоповаги, що викликає стурбованість, адже йдеться вже про випускників спеціальності «Практична психологія».

Особливої уваги заслуговує розвиток емпатичності та реактивної чуттєвості, цілісність і пізнання природи людини, тому що лише у 15–16 % досліджуваних спостерігається високий рівень цих властивостей по відношенню до себе.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, можна зробити такі висновки:

1. Самоставлення особистості є складним психічним утворенням. На загальному рівні аналізу в самоставленні можна виділити дві підсистеми: оціночну та емоційно-ціннісну.

У психологічній літературі існує три різні підходи до розуміння ставлення до себе:

- 1) розуміння самоставлення як афективного компонента самосвідомості (самоставлення в структурі самосвідомості);
- 2) як риси особистості (самоставлення в структурі особистості);
- 3) як компонента саморегуляції (самоставлення в системі саморегуляції).

2. Результати проведеного дослідження свідчать, що для студентів-випускників спеціальності «Практична психологія» характерні високі показники самоприйняття, самовпевненості, самоінтересу; очікування позитивного відношення інших та здатності до близьких контактів.

3. Найнижчі показники самоставлення спостерігаються за шкалами «самокерованість», «саморозуміння», а також великий відсоток студентів V,VI курсів мають низький рівень самоповаги. Також на недостатньому рівні розвитку знаходяться такі особливості самоставлення, як емпатичність і реактивна чуттєвість, цілісність і пізнання природи людини.

4. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що при досить розвинутих властивостях самоставлення студентів-випускників спеціальності «Практична психологія», деякі його особливості потребують більш високого рівня розвитку, що може бути досягнуто при спеціальній психокорекційній та розвивальній роботі в період їх навчання в університеті. Даному процесу буде сприяти спеціальна побудова навчального процесу (застосування активних методів: тренінгових занять, ділових ігор тощо), а також ефективна робота психологічної служби ВНЗ за умови збільшення кількості її працівників.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в поглибленому аналізі структури саморозуміння й самоставлення, а також у дослідженні самоінтересу як мотиваційного компонента саморозуміння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Братусь Б. С. Соотношение структуры самооценки и целевой регуляции деятельности в норме и при аномалии развития/ Б. С. Братусь, В. Н. Павленко // Вопросы психологии. – 1986. – № 4. – С. 146–154.
2. Захарова А. В. Психология формирования самооценки / А. В. Захарова. – М. : РБПК «Белинкоммаш», 1993. – 99 с.
3. Опросник личностной ориентации. Практическое руководство. – М. : Генезис, 2002. – 96 с.
4. Пантелеев С. Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система / С. Р. Пантелеев. – М. : Изд-во МГУ, 1991. – 114 с.
5. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. – М. : Прогресс, 1994. – 478 с.
6. Сарджвеладзе Н. И. Личность и ее взаимодействие с социальной средой / Н. И. Сарджвеладзе. – Тбилиси : «Мецниереба», 1989. – 206 с.

7. Семиченко В. А. Проблема особистісного розвитку й саморозвитку в контексті неперервної професійної освіти / В. А. Семиченко // Педагогіка і психологія, 2010. – № 2. – С. 46–57.

8. Стадник Г. А. Психодіагностична практика в закладах освіти : Програма та методичні рекомендації / Г. А. Стадник, Н. О. Данильченко, Л. В. Ричкіна. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2008. – 126 с.

9. Терлецька Л. Г. Технологія самоаналізу / Л. Г. Терлецька. – К. : Главник, 2005. – 96 с.

РЕЗЮМЕ

Стадник Г. А. Самоотношение как фактор самореализации профессионально-творческого потенциала будущих практических психологов.

Статья содержит результаты исследования самоотношения как фактора самореализации профессионально-творческого потенциала будущих практических психологов. Рассмотрена сущность понятия «самоотношение», структура данного явления; проанализированы психологические особенности самоотношения студентов V и VI курсов специальности «Практическая психология».

Доказано, что при достаточно развитых свойствах самоотношения студентов-выпускников, некоторые его особенности требуют более высокого уровня развития, что может быть достигнуто благодаря специальной психокоррекционной и развивающей работе в период их обучения в университете, а также эффективной работе психологической службы ВУЗа.

Ключевые слова: личность, потенциал, самосознание, самооценка, самопонимания, самоотношение, самоинтерес, самоуважение, самопринятие, саморегуляция.

SUMMARY

Stadnyk H. Self-fulfillment as a factor of professional and creative potential of future practical psychologists.

The article contains the results of research of self-attitude as a factor of self-realization of professional-creative potential of future practical psychologists. The essence of the concept of “self-attitude” is revealed, the structure of the phenomenon is analyzed, the psychological characteristics of students’ self-attitude of V and VI courses, speciality “Practical Psychology” are given. The research was aimed at studying the psychological characteristics of self-attitude of future psychologists who study at the V and VI courses at Sumy State Pedagogical University named after A. Makarenko, specialty “Practical Psychology”. The experiment was attended by 30 students (15 students of the V course and 15 students of the VI course); 4 of them were boys and 26 were girls. In the study of self-attitude was applied the method of V. Stolin and questionnaire of personal orientation of E. Shostroma.

The results of the study indicate that for graduating students of specialty “Practical Psychology” are habitual the high rates of self-acceptance, self-confidence, self-interest; expectation of positive attitude and ability to other close contacts.

The lowest rates of self-attitude were observed on indicator panel of “self-management”, “self-understanding”, and a large percentage of students of the V, VI courses have low level of self-esteem. Also in low level of development are such features as self-attitude, empathetic and reactive sensitivity, integrity and knowledge of human nature.

The study allows to draw the conclusion that with a fairly developed properties of self-attitude of graduate students of specialty “Practical Psychology”, some of its features require a higher level of development that can be achieved with special psycho-developing work during their university studies. This process will contribute to the special construction of educational process (application of active methods: trainings, business games, etc.), as well

as the effective operation of university psychological services provided to increase the number of its employees.

The prospects of further researches we see in the deep analysis of structure of self-understanding and self-attitude, and also in research of self-interest as a motivational component of self-understanding.

Key words: *personality, potential, self-awareness, self-esteem, self-understanding, self-attitude, self-interest, self-respect, self-acceptance, self-regulation.*

УДК 37.026:37.041:37.04(043.5)

Є. Д. Харькова

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

РОЛЬ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ЕВРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються поняття та структура навчальної діяльності, навчально-пізнавальної діяльності, евристичної діяльності та навчально-пізнавальної евристичної діяльності, а також з'ясовано, що розвиткові учня сприяє лише та навчальна діяльність, яка має цілісний характер, тобто систему взаємопов'язаних компонентів: розкрито мотиви, навчальні цілі, навчальні дії, дії контролю й оцінки.

Ключові слова: *навчальна діяльність, навчально-пізнавальна діяльність, евристична діяльність, навчально-пізнавальна евристична діяльність, навчальні цілі, навчальні дії, дії контролю.*

Постановка проблеми. У концепції сучасної освіти особливо наголошується на проблемі активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів у навчально-виховному процесі. Якщо припустити, що навчальний процес – це складна організована діяльність із розв'язування навчальних задач, то зрозуміло, що від учня вимагаються спеціальні вміння й навички організації пошуку розв'язків таких задач. Тому в роботі майбутнім учителям слід звернутися до навчально-пізнавальної евристичної діяльності, яка формує творчо мислячу особистість дитини, розвиває в неї стійкий інтерес до знань, потребу в їх самостійному пошуку.

Аналіз актуальних досліджень. Результати аналізу наукових праць виявили багато досліджень, присвячених проблемі активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів, зокрема праці Ш. Амонашвілі, Ю. Бабанського, В. Давидова, М. Данилова, Д. Ельконіна, Л. Занкова, О. Киричука, А. Коломієць, О. Савченко, Г. Тарасенко, Т. Шамової, Г. Щукіної та інших. Проблемою впровадження евристичної діяльності в навчально-виховний процес займалися такі науковці, як В. Андреев, М. Бурда, Ю. Колягін, Ю. Кулюткін, Д. Пойя, Г. Саранцев, О. Скафа, В. Соколов, М. Лазарев, Л. Фрідман, А. Хуторський та інші.

Проведений аналіз робіт вищезазначених авторів вказує на те, що для активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів евристична діяльність майже не застосовується.